

„Megy a gőzös...”

Gyermekvonatok az első világháború után*

„Hatszáz magyar gyermek megy Hollandiába, vasárnap indul az első gyermekvonat” – adta hírül a *Kis Ujság* 1920. február 7-én megjelent száma. A napilap elsőként tudósított arról a gyermekvonat-akcióról, amely a háborús időszakot követő élelmisszer-ellátási krízis enyhítését célozta. A vállalkozás, amelynek keretein belül több tízezer magyar gyermek töltött hónapokat Nyugat-Európa befogadó országaiban, utóbb egy évtizeden keresztül foglalkoztatta a magyar közvéleményt. Célja az volt, hogy a gyerekek testileg-lelkileg megerősödve kerüljenek haza a külföldön töltött vakációról. A kampány Hollandiában és Belgiumban volt a legsikeresebb, az Országos Gyermekvédő Liga adatai szerint 1920 és 1930 között 28 563 gyerek utazott pihenni Hollandiába és 21 542 fő talált otthont ideiglenes nevelőszülőknél Belgiumban. A vállalkozás eredményeképpen Magyarország és Hollandia, valamint Magyarország és Belgium között erős személyes, kulturális, gazdasági és politikai kapcsolatok alakultak ki ebben az időszakban. A gyermekvonatok története azonban, noha kulturális és társadalmi téren játszott szerepük megkérdőjelezhetetlen, egészen a 2000-es évekig nem került a történeti kutatások fókuszába. Az első lépést Hajtó Vera a gyer-

* Maarten J. AALDERS–PUSZTAI Gábor–RÉTHELYI Orsolya (szerk.): *A gyermekvonatok. Élő hid Magyarország, Hollandia és Belgium között az első világháború után*. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2020. 208 p.; PETNEKI Katalin (szerk.): *Gyermekvonat Angliába. Egy budai kislány levelei, 1920–1921*. Európa Könyvkiadó, Budapest 2019. 282 p.

mekvonatok belgiumi történetéről készült doktori disszertációja jelentette 2013-ban. 2018-ban pedig az ELTE Néderlandisztika Tanszékén jött létre a Migráció, kultúra és identitás nemzetközi kutatócsoport, azzal a céllal, hogy a hollandiai és belgiumi magyar gyermekvonatok történetét feltérképezze. Még ugyanebben az évben konferenciát szerveztek a témában, ennek eredménye *A gyermekvonatok. Élő híd Magyarország, Hollandia és Belgium között az első világháború után* című könyv. A 100 éves évfordulóra megjelent kötet tíz tanulmányt foglal magában, nyolc szerző tollából. A tanulmányok – a szerzők bevallása szerint – többnyire eddig ismeretlen, új források gyűjtésén alapulnak, illetve korábban ismert források újraértelmezését kínálják. A kutatócsoport első eredményeinek bemutatását remélhetőleg hamarosan újabb kiadványok követik majd.

A kötet első két (történeti) tanulmánya Maarten J. Aalders teológus, egyháztörténész tollából származik. Első tanulmányában a magyar gyermekakció létrejöttének hátterét mutatja be két olyan ember portréján keresztül, akik sokat tettek a holland-magyar viszony előremozdításáért, és maguk is támogatták a gyermekvonatok ügyét. Egyikük, Henriëtte Kuyper (1870–1933), Abraham Kuyper lelkész, politikus és miniszterelnök legidősebb lányaként érkezett 1916-ban Budapestre, hogy a holland missziós kórház „háztartásvezetőjeként” a kórház gyakorlati ügyeit intézze. A háború végéig semleges Hollandia nemcsak Magyarországon, hanem Franciaországban is működtetett ilyen intézményt, melynek költségeit az egyes országokkal szimpatizáló holland civilek adták össze. Az ország, noha háborús pusztítást saját területén közvetlenül nem szenvedett el, jelentős gazdasági veszteségeket viszont igen, élen járt a karitatív jószoigálati tevékenységben. A budapesti intézmény egy holland személyzet által működtetett ideiglenes hadikórház volt, az ápolók vezetője pedig Henriëtte húga, Johanna Kuyper. Noha a kórház csupán fél évig (1916 júniusáig) működött, Henriëtte-re nagy hatást tettek ezek a hónapok. Mintegy harminc cikket írt a Magyarországon töltött időszakról, melyeket 1918-ban *Hongarije in oorlogstijd* (Magyarország a háború idején) címmel kötetben jelentetett meg. Élményei annyira pozitívak voltak, hogy olvasói arról győződhet-

tek meg: Magyarország gyönyörű, lakói pedig végtelenül barátságosak. Henriette magyarországi tartózkodása alatt mindent megtett, hogy a magyar kálvinista hagyományokról a lehető legtöbb információhoz jusson – mikor apja Magyarországra látogatott, a református Tisza István miniszterelnök is vendégül látta őket. Könyve nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország ismertebb legyen a református hollandok körében.

A másik kiemelt személy, akivel Maarten J. Aalders tanulmányában foglalkozik, J. P. Ph. Clinge Fledderus (1870–1946). Fledderus az Allgemeine Cautionsbank igazgatójaként került Budapestre, ahol 1911-től főkonzuli feladatokat is ellátott. Az első világháború és a Tanácsköztársaság ideje alatt végig az országban tartózkodott. 1919 augusztusának végén utazott pár hónapra Hollandiába, ahol azt tapasztalta, hogy míg a bécsiak nyomora nagy figyelmet kap a helyi lapokban, a budapestiek helyzetéről alig tudni valamit. A Vöröskereszthez fordult segítségért, illetve felkereste a még budapesti időkből ismert Johanna Kuypert – e találkozás alkalmával született meg a gyermekvonatok gondolata.

A hivatali útról és a lebonyolítási rendszerről J. Aalders a kötet második tanulmányában ír hosszabban. Hollandiába huszonnyolcezer kisgyermek utazott a gyermekvonatokon. A szerző az utaztatás megszervezését, létjogosultságát a magyarországi krízishelyzetnek és a leggyengébbek sanyarú helyzetének tudja be. Segélyszállítmányok is érkeztek Magyarországra a Tanácsköztársaság bukása után – többek közt Hollandiából is –, a nagyobb lépést azonban a gyermekvonatok elindítása jelentette. A magyarországi szervezőmunkát az Országos Gyermekvédő Liga bonyolította, amely együttműködött az állammal és különböző felekezetekkel. Hollandiában a munka két bizottság (Központi Bizottság a Rászoruló Magyar Gyermekekért és a Holland Római Katolikus Bizottság) magánjellegű kezdeményezéseként indult. A Római Katolikus Bizottság a helyzet kivizsgálására megbízottat küldött Budapestre, akit Fledderus és felesége vezettek körbe a városban. A katolikus bizottság 1920. május 28-án kapta meg az államtól az engedélyt az akcióhoz, míg a Központi Bizottság valamivel előbb, 1919. december 30-án. Az engedély értelmében tizenhat év alatti egészséges gyermekek tíz

hetet tartózkodhattak Hollandiában, egy-egy turnusban ötszáz (később ezt a számot hatszázra módosították) gyermek kapott helyet. Később a tartózkodás időtartamán is változtattak, azt húsz hétre növelték. 1924-ben pedig arra is kértek engedélyt, hogy néhány gyermek még ennél is tovább maradjon. Az évek során akadtak olyan gyerekek is, akik második vagy akár harmadik alkalommal utaztak a külföldi pihenésre.

Az akció sikeres lebonyolításához befogadó családokat kellett találni – ehhez a holland sajtóban sorra jelentek meg a Magyarország megsegítését célzó akciókról szóló cikkek, valamint „arcokat” is kerestek a népszerűsítő kampányhoz, és meg is találták a hollandul kiválóan beszélő Knébel Miklós pap és dr. Kállay Kálmán személyében. Magyarországon is hasonló propagandára volt szükség, hogy az akció elindulhasson, hiszen a szülők nem szívesen bízták gyermekeiket idegenekre – épp ezért Biberauer Richárd református lelkész, a Bethesda kórház igazgatója a sikeresség érdekében jó példával járt elől, és saját fiát küldte el az első gyermekvonaton. Hollandia megismertetése érdekében holland kulturális esteket rendeztek a fővárosban, illetve 1924-ben propagandafilmeket is készítettek a gyermekvonatokról, mindezt azért, hogy növeljék a szülők bizalmát a befogadó ország iránt.

Az akcióban fontos szerepet játszott a felekezeti hovatartozás – míg a Római Katolikus Bizottság esetében egyértelmű volt a katolikus gyermekek kiutaztatása, addig a Központi Bizottság elsősorban protestáns gyermekek segítségét vállalta magára, tekintet nélkül a protestantizmuson belüli felekezeti különbségre. Ez a terv azonban megghiúsult, mert a befogadó szülők közül egyre többen kértek kifejezetten református gyerekeket. A leendő házigazdák azt is maguk dönthették el, hogy fiút vagy lányt fogadnak-e, de az érkező gyermek társadalmi státusza is meghatározó volt – a „magasabb” társadalmi státuszú gyerekek számára nem volt egyszerű „megfelelő” családot találni, ugyanis a befogadó szülők is elsősorban az alacsonyabb osztályokból kerültek ki.

A befogadók és védenceik között volt még egy akadály: a nyelv. A gyerekek közül alig beszélt valaki németül, ami a kommunikációt megkönnyítette volna, hollandul pedig egyikük sem, amit orvosolni kellett. Mindkét fél részéről megvolt a segítő szándék,

így csakhamar megszülettek a különböző magyar–holland szószedetek és rövid nyelvleckék. A legtöbb részt vevő gyerek meglepően gyorsan alkalmazkodott, s alig néhány hetes tartózkodás után elsajátította a holland nyelv alapjait. A nevelőszülők és a magyar szülők közti kommunikációs akadályok leküzdésére viszont fordítók segítségét vették igénybe. A kint tartózkodás ideje alatt a gyerekek fizikai jólléte és a hitélet mellett az oktatásukkal is igyekeztek foglalkozni. Néhány településen magyar iskolákat hoztak létre, ahol a gyermekekkel kikerkező diakonisszák tanítottak, ám a gyerekek többsége „sima” holland iskolába járt. A hazatérő gyermekek számára pedig Budapesten Holland–Magyar Iskolát nyitottak, hogy ne felejtsek el kint szerzett nyelvismereteiket, ezenfelül könyvtárat is létrehozta.

Néhány nevelőszülőben is feltámadt a kíváncsiság, hogy hol és hogyan él egykori védence, ezért egyre többen látogattak el közülük Budapestre. Az érkező csoportokat gondosan előkészített programok várták.

A gyermekvonat-akció 1924-ben érte el tetőpontját, ezt követően csökkent a kiutazók száma. A tervek szerint az akció 1926 tavaszán zárult volna le. Mivel ennek okáról nem jelent meg hivatalos állásfoglalás, az utókor is csak feltételezésekbe bocsátkozhat. Aalders szerint az akció beszüntetését nem a korábban feltételezett okok (Magyarország gazdasági megerősödése, az akció iránti érdeklődés csökkenése, a holland erőforrások kimerülése) váltották ki, hanem egy jóval prózaibb ok: 1926 februárjától az érkező magyar gyermekeknek vízumért kellett folyamodniuk, ami jócskán megnövelte az utazások költségeit. Ennek finanszírozását az Országos Gyermekvédő Ligának kellett volna vállalnia – ezért született meg a döntés, hogy Magyarország többé nem appellál a hollandok vendégszeretetére. Ennek ellenére a gyermekvonatok egészen 1930-ig jártak oda-vissza a két ország között, de a korábban megszokott gyereksereg helyett már csak néhány százan utaztak rajta.

A kötet harmadik tanulmánya, Hajtó Vera írása a belgák gyermekmentő akcióit tárgyalja. Az 1923 és 1927 között eltelt négy évben a belgák több mint húszezer magyar gyermeket fogadtak be. Akciójuk azért is figyelemre méltó, mert Belgium nem semle-

ges ország volt, mint Hollandia, hanem az antant oldalán harcolt és szenvedett el jelentős háborús károkat. Hajtó szerint az akció mindezek ellenére azért járhatott sikerrel, mert a belgák nem találtak magyar katonával, így Magyarországhoz közvetlenül nem kapcsolódott negatív háborús élményük. 1921 és 1923 között a franciabarát Belgium és Magyarország között meglehetősen hűvös volt a diplomáciai viszony, ezért közvetlenül a magyar katolikus egyház kereste meg a belga katolikus egyházat az akció tervével. A belga egyház Hajtó szerint azért karolta fel a gyermekekről gondoskodó humanitárius akciót, hogy pozitívnak tüntesse fel egyházát nemzetközi szinten, illetve hogy egységbe kovácsolja a helyi katolikus közösségeket. Az akció ideje alatt a belga–magyar gyermeksegély kizárólag a katolikusok befolyása alatt maradt, és gondosan ügyeltek arra, hogy se az állam, se más felekezetek ne férközhessenek a gyermekvonatok közelébe. A katolikusoknak kedvezett az is, hogy Hollandiában az igények ellenére kevés katolikus gyereket tudtak elhelyezni. A belga katolikus egyház ráadásul 1921-ben már segített egy másik „ellen-ségen” is, osztrák kisgyerekeket fogadtak be néhány hónapra. A belga–magyar akció legfőbb szorgalmazója a belga egyház feje, Mercier kardinális volt, aki felállította a Magyar Gyermeksegély szervezetet. A magyar gyermekek érkezése előtt a hollandokéhoz hasonló befogadó kampányt folytattak: a vidéket járva toborozták a részt vevő családokat. Az akció anyagi fedezetét a belga szervezők adományok gyűjtésével, jótékonyági estek szervezésével igyekeztek előteremteni, mivel állami támogatásban nem részesültek, de a fogadó családok is hozzájárultak védenceik utaztatásához. Az akciót Belgiumban a Magyar Gyermeksegély koordinálta, időtartama alatt végig hangsúlyozták a közös vallási hátteret – Magyarország katolikus, Mária országa. Hogy még jobban hangsúlyozzák Magyarország rászorultságát, a Gyermeksegély belga munkatársai és néhányan a nevelőszülők közül maguk is ellátogattak Budapestre, hogy személyes beszámolóikkal igazolják a gyermekeket sújtó nyomort. A gyermekakciót magyar részről az Országos Gyermekvédő Liga tartotta kézben, ugyanúgy, mint a holland akció esetében. A gyerekek átlagosan hat hónapig maradtak Belgiumban. A kicsik közül so-

kan elfelejtettek magyarul, illetve elszakadtak kulturális gyökereiktől. Akadtak, akik magyar családjuk szegénysége miatt nem tértek vissza Magyarországra, illetve évekig ingáztak Belgium és Magyarország között. A belga–magyar akció hivatalosan 1927-ben ért véget, de a két ország közötti „gyermekkapcsolat” nem szűnt meg. Még a harmincas évek elején is visszavárták azokat a gyerekeket, akik az akció ideje alatt már jártak az országban.

A történeti szálát ismertető tanulmányok után olyan írások következnek a kötetben, melyek eltérő forrástípusokat elemezve más-más módszertani megközelítéssel vizsgálják a gyermekvonatok történetét.

Réthelyi Orsolya tanulmányában a gyermekvonatoknak köszönhető holland–magyar kapcsolatok nyomán létrejött, 1920 és 1925 között keletkezett, a teljes nyilvánosság számára elérhető magyarországi kulturális termékeket elemzi. Réthelyi azt boncolgatja, hogy az akció keretein belül miként reprezentálták a magyarok saját magukat és a hollandokat, illetve hogyan jelenítették meg a két nép közötti kapcsolatot, a segélyező és a segélyezett közötti viszonyt. Az életre kelt holland–magyar kapcsolatok (az új „rokonság”) lenyomata az irodalmi életben és a képzőművészetben is megjelent, de a segélyakciónak köszönhető az is, hogy a főváros egyik utcáját Vilma királynő útjának nevezték el (ma Városligeti fásor). Az újonnan definiált „viszonyra” reflektáló versek közül az egyiket, Kozma Andor költeményét, melyet egy ünnepélyen maga Jászai Mari szavalt el, hollandra is lefordították. A külföldi nyaralást bemutató fiktív leveleket közöltek az újságok, illetve a szülők beküldték a gyermekektől kapott leveleket, amelyekből néhányat szintén közzétettek a napilapok – ezzel is az akció további működését segítve elő. Rendszeressé váltak a Hollandiáról szóló előadások is. Ezenkívül novellák, mesék is napvilágot láttak – ezek részben a gyerekeknek, részben pedig a szülőknek szóltak, voltaképpen arra voltak hivatva, hogy bemutassák a hollandiai viszonyokat. Maga az Országos Gyermekvédő Liga is kiadott egy könyvet, melyet Krúdy Gyula írt. Hollandia és a holland–magyar viszony bemutatása a képzőművészetben is megjelent: a képi ábrázolások közül a legismertebb a hágai Magyar Ablak volt. A Róth Miksa műhelyében készült színes üveglakot a budapesti

Magyar–Holland Társaság képviselői 1923. december 21-én adták át Vilma királynőnek trónra lépésének 25. évfordulója alkalmából – az ablak nemcsak a gyermekvonat-akciónak állít emléket, hanem a holland–magyar protestáns felekezeti kapcsolatoknak is. Még ebben az évben nyomtattak egy emléklapot is a holland befogadó szülők számára a gyermekeknek nyújtott segítség emlékéül. A Helbing Ferenc grafikus által tervezett színes nyomtatvány a Magyar Katolikus Szervezet kezdeményezésére készült. Réthelyi értelmezésében ezek a kulturális termékek „ajándékok” voltak a holland nemzet számára – elkészültük egyfajta kompenzáció, vizontszolgáltatás volt, afféle gesztus az egyoldalú „adományozásért” és a „játékonykodásért” cserébe.

Gera Judit tanulmányában egy flamand írónak, Rudi Hermansnak (1953) négy művét veszi górcső alá. Hermans édesanyja magyar volt, és a gyermeknyaraltatási akció keretén belül került ki Belgiumba, majd egész életét ott élte le. Az édesanyjának, Horváth Magdának (1914–2000) Belgiumban igencsak hányatott élet jutott osztályrészül. Húgát már a Belgiumba tartó gyermekvonaton szem elől tévesztette, flandriai nevelőszülei pedig, helyzetét kihasználva, cselédként használták a kislányt. Édesanyja nem sokkal elutazása után meghalt, így, bár 1929-ben hazatért Magyarországra, néhány hónap múlva visszautazott Belgiumba, mert úgy érezte, itthon maradva csak további anyagi terhet jelentene özvegy édesapja és testvérei számára. Odakint férjhez ment, házasságából két kisgyermek született, de férjét korán elvesztette. Második házassága, melyben öt gyermeke született (köztük az író Rudi Hermans), boldogtalan volt. Magda egész Nyugaton töltött életét beárnyékolta a honvág: 1929-es látogatása után még háromszor, 1964-ben, 1969-ben és 1971-ben tért vissza Magyarországra. Fiai közül ketten is feldolgozták életútját, azonban míg Edgar Hermans dokumentumkötetet állított össze, melyet családi fényképek illusztrálnak, addig fivére, Rudi, elsősorban azt a traumát dolgozza fel regényeiben, melyet édesanyja, s amelyet ő, mint egy traumatizált anya gyermeke átélt. Köteteiből nem csupán a hazátlanság érzése, de egy idillikus, sztereotíp történeteken és szubjektív visszaemlékezéseken alapuló Magyarország-kép is kirajzolódik.

Buzzay Réka írásában azt dolgozza fel, hogy a debreceni egyetem miként adományozhatott díszdoktori címet két külföldi közéleti személyiségnek, Carl Irllet (1879–1953) berni lelkésznek és Willem Carel Adrien van Vredenbruch bárónak (1866–1948) a svájci, illetve a hollandiai gyermeküdtetést megszervezéséért. Nagy Roland tanulmánya nyelvészeti szempontból közelíti meg a gyermekmentő akciók kérdését, vizsgálatának tárgya a „Hongarijen” és a „Magyaar” szavak kvalitatív és kvantitatív elemzése a holland nyelvű forrásokban.

A kötet utolsó tanulmánya, Pusztai Gábor írása, mely a második világháború utáni Magyarország gyermekmentő akcióit tárgyalja, témáját tekintve elválik a többi írástól, sőt tartalmát tekintve a könyv címével sincs összhangban. Noha a szerző átfogó, pontos képet ad a második világháborút követő gyermeknyaraltatási akciókról, azok mind természetben, mind a hazai társadalmi-kulturális életre tett hatásukban eltértek az első világháborút követőktől, ezért a tanulmánynak ebben a kötetben történő megjelentetése nem feltétlenül szerencsés.

Összegzésképpen: *A gyermekvonatok* rendkívül fontos és eddig nem kutatott témát jár körbe, a kötet szerzői eltérő szemszögből vizsgálják a segélyakció kulturális hatásait. A kutatócsoport kimondott célja, hogy a gyermekvonat-akció történetének teljes körű feltárásával visszaemelje azt a kollektív emlékezetbe, s helyet biztosítson számára mind a magyar, mind a fogadó országok 20. századi történetírásában és kulturális örökségében.

*

Míg a fent bemutatott tanulmánykötet elsősorban a kulturális kapcsolatokra és azon belül a Magyarországon ma is fellelhető „kulturális lenyomatokra” koncentrál, *A gyermekvonat Angliába* című könyv, amely a tizenéves Petrich Kató (1908–1987) történetét ismerteti meg az olvasókkal, személyes hangvétellű. Ez a könyv mintegy reflektál a tanulmánykötetben felvetett kérdésekre, a kötetben közölt levelek, levélrészletek rekonstruálják az olvasó számára az Angliában töltött hónapokat és a Petrich

család magyarországi hétköznapijait, így mintegy kiegészítik, pontosítják azokat az ismereteket, melyekre a tanulmánykötet olvasásakor tehetünk szert.

A kötetet Petrich Kató lánya, Petneki Katalin ügyes kézzel rendezte sajtó alá, rendkívül jól csoportosítva, tematizálva az édesanyja által írt közel negyven levelet és az otthon maradt családtagok által a kislánynak küldött válaszokat. Az olvasó a kötettel egy kerek történetet kap kézhez, az 1920–1921-ben játszódó eseményeket mind Kató, mind pedig a családja szemszögéből megismerheti. Az angliai gyermekvonatok történetét illetően *Az Est* című napilap 1920. április 4-i száma nyújt némi támpontot. A segélyakció az Action Lodge Famine Relief Fund (Éhezés Elleni Segélyakció) budapesti szervezete vezetőjének, Armstrong Smithnek a nevéhez köthető. Noha a szervezet főként csecsemőket és kisgyermeket támogatott – élelmiszereket, megfelelő ruházatot biztosítva számukra –, Smith teremtette meg annak feltételeit, hogy közel hatszáz kisgyermeket vendégül lássanak Angliában is.¹ Az első Angliába tartó vonat 1920. augusztus 15-én indult el (rajta Petrich Katóval).

A könyv bevezetőjében Petneki röviden ismerteti a levelezés „megtalálásának” és közreadásának történetét, majd felvázolja a gyermekvonatok létrejöttének körülményeit. A családtagok bemutatását követő fejezetek a Petrich familia hétköznapijait jelenítik meg, ekkor ismerkedünk meg a család középső gyermekével, Katóval, aki nem egészen tizenkét évesen szállt vonatra a gyermekvonat-akció keretében. A kiutazó kislány egy öttagú budai család gyermekeként nevelkedett, édesapja, Petrich Gyula (1872–1962) mű- és tanszerkereskedő volt, a Calderoni és Társa cég vezetője. Az édesanyja, Jurány Katalin (1886–1932), német származású, református családba született, az anyai nagyszülők voltak azok, akik később a Petrich család társadalmi helyzetét is meghatározták. Az anyai nagyapa, Jurány Henrik (1857–1940) volt ugyanis annak a vállalatnak a cégvezetője, majd üzletvezető-igazgatója, ahol leendő veje megkezdte inaséveit. Petrich Gyula törekvő fiatalember volt, így a századfordulót követően már a Tanszerosztály

¹ Action Lodge Famine. *Az Est*, 1920. április 4. 8.

vezetőjeként köszönhetjük. Tizennégy évvel fiatalabb feleségét 1904-ben vette el, házasságukból született gyermekeiket előzetes megállapodásuk szerint reformátusnak keresztelték, és ebben a szellemben nevelték. A család a budai Krisztinavárosban, a Naphegy tövében bérelt háromszobás lakásban élt, alig néhány méternyire a Jurány nagyszülők ötszobás családi házatól. Anyagi helyzetük megengedte, hogy cselédet tartsanak, és mosónő is járt házhoz, hogy megkönnyítse a fiatakorától betegeskedő édesanya életét. A családban az oktatás és a kultúra fontos szerepet játszott, a nagyszülők otthonában álló zongora és a hozzá tartozó kottatár meghatározó volt Kató életében. A Jurány családban nagy hangsúlyt fektettek a megfelelő iskoláztatásra is, ezért a korábbi években is törekedtek arra, hogy a gyermekeik legalább egy-egy évet külföldi tanintézményben töltsenek. Kató édesanyja a Stuttgart melletti Kornthal leánynevelő intézetben tanult, s érthető, hogy leánya számára is szeretett volna hasonló képzést biztosítani. A háborús évek alatt azonban reménytelennek tűnt a külföldön történő oktatás, talán ezért is szorgalmazták annyira, hogy Kató részt vegyen a gyermeküdültetési akcióban. Katónak sem az idegen nyelv használata, sem pedig az utazás ténye nem lehetett újdonság – a családban sokszor németül folyt a szó, és a kislány nyaranta a tengerparton pihent szüleivel.

Kató 1920 augusztusában, gondos előkészületek után indult útnak, s már utazása első napján naplóiírásba fogott. Kis könyvében mindent részletesen rögzített, nem felejtve ki a reggelire kapott kakaót sem. A gyerekcsoport ötnapos vonatozást követően érkezett meg az angliai Sandwichbe, ahol a kis utazókat majd kéthetes egészségügyi karantén várta. Kató végül Bridgewaterbe került nevelőszülőkhöz, akikről először nem is volt jó véleményel: „Mily nagy lett azonban az ijedségem, midőn egy nem valami úriassan öltözött öreg asszonyt mutattak be, mint az én új mamám. [...] boltba vitt be, hol gyümölcsöt, hagymát és cukrot árult egy nagy bajszos ember, előtte fehér kötény. Ez legyen a papám!?” (83.) Ellenérzései azonban hamar elolvad(hat)tak, mert a szüleinek írt első levelében már arról számol be, hogy a mamáját úgy szereti, „mintha a nagymama volna”. (89.) Bár a Katót fogadó családban senki nem beszélt németül, egy német–angol és egy angol–német

szótár segítségével megindult köztük a kommunikáció. A kislány hamar beilleszkedett, angolul kezdett tanulni, és néhány hét múlva már rajziskolába járt – amiről a sokat és szépen rajzoló Kató örömmel tudósította magyarországi családját. Angliai nevelőszülei sok mindennel elhalmozták: ruhákat, cipőt kapott, tanfelszerezést, sőt, még olyan „rongyokat” is, amiből babájának tudott új toalettet készíteni. Magyarországi családja rendszeresen beszámolt neki a hazai eseményekről: a háború utáni gazdasági nehézségek őket is sújtották, szembe kellett nézniük a fűtőanyag- és az élelmiszerhiánnyal. Sőt, a családfő öccse, a korábban Temesváron lakó Petrich Ödön, a vagonlakók életét is kénytelen volt megtapasztalni, mikor a fővárosba menekült családjával.

A levelezésből kitűnik, hogy noha Kató nagyon jól érezte magát Angliában, mégis erősen vágyott haza a szüleihez. Minden otthon történt apróságról beszámoltatott magának, s ő is részletesen tájékoztatta mindennapjairól az otthon maradottakat. Leveleihez sokszor mellékelte rajzokat, naplójában is rögzített ebben a formában élményeket. A szülők eredeti szándékának megfelelően az angol nyelvet is elsajátította, erről 1921 májusában angolul hazaküldött levele tanúskodik. Kató 1921 júniusában tért haza Magyarországra, de angliai nevelőszüleiről, barátairól ezután sem feledkezett el, egészen az 1950-es évek elejéig levelezett néhány családtaggal.

Petrich Kató története, amellett, hogy gazdag forrásanyagot kínál a téma kutatói számára, egyben azoknak az olvasóknak is követhető és értelmezhető, akik a gyermekvonalatok történetét egyáltalán nem, vagy kevéssé ismerik. A Petrich családot külön elismerés illeti azért, hogy Katónak nemcsak a kötetben felhasznált levelezését, hanem későbbi leveleit, naplóját is megőrizték az utókor számára – ez utóbbi forrásokkal találkozhatunk Géra Eleonóra és Szécsi Noémi közös kötetében,² melyek a budapesti úrinők életét mutatják be.

Kaba Eszter

² GÉRA Eleonóra–SZÉCSI Noémi: *A modern budapesti úrinő, 1914–1939*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2017; SZÉCSI Noémi: *Lányok és asszonyok aranykönyve. Szépség, egészség, termékenység és szexualitás a 19–20. század fordulóján*. Park Kiadó, Budapest, 2019.